

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Прискорення соціально – економічного розвитку країни, перебудова усіх сфер життя суспільства, постійна тенденція змін, що відбуваються в науці, культурі та навчанні вже зараз, а у майбутньому ще більш завзято будуть потребувати формування людини до життя та взаємодії у полікультурному та багато- соціальному середовищі. Розвиток освіти обумовлюється умовами існування суспільства: політичними, соціальними, економічними та іншими.

Проблема формування вчительських кадрів в усі часи залишається дуже актуальною. Ще К.Д.Ушинський стверджував: "Нема сумнівів, що багато чого залежить від загального розпорядку у закладі, та найголовніше буде завжди залежить від особистості самого вчителя, що є поряд з учнем: вплив особистості вчителя на молоду душу складає ту виховну силу, котру неможливо змінити ні навчальними посібниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань та заохочувань" [8, с. 15]. В попередніх етапах розвитку суспільства головним пріоритетом у навчанні була передача соціального досвіду, знань, умінь і навичок від старшого покоління до молодшого й здійснення контролю їх засвоєння. На сучасному етапі розвитку суспільства вимоги до професійної підготовки педагогічних кадрів дуже підвищилися. Зараз потрібен такий вчитель, що:

- постійно працює над самовдосконаленням, впроваджує таку навчально-виховну діяльність, що посилює інтелектуальний рівень нації, формує майбутніх свідомих громадян України;
- створює умови для розвитку особистості, активного, самостійного, дисциплінованого та відповідального громадянина-патріота;
- ерудований, педагогічно компетентний, досконало володіє своїм предметом та спроможний знайти індивідуальний підхід до кожного учня;
- чесний, вимогливий, справедливий, має організаційні здібності, впевнений в собі та врівноважений.

Сучасний вчитель повинен не тільки досконально володіти базовим знанням, а й бути активною, креативною особистістю здатною до пошуку нових форм та методів виховання та навчання. Тільки креативний вчитель зможе виховати майбутнього креативного фахівця, тільки така особистість буде спроможна конкурувати на ринку праці, а країна з таким креативним потенціалом буде здатна зайняти провідне місце в світовому співтоваристві.

На нашу думку розвиток креативного потенціалу майбутнього педагога є проблемою, що потребує подальшого дослідження та відповідей на запитання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Останнім часом в українській педагогічній літературі до питання формування креативності особистості зверталось багато вчених. Педагогіка сучасності докладає усіх зусиль, щоб досягнути той скритий зміст поняття креативність, що лежить в основі теорій багатьох видатних педагогів та актуалізувати його сучасними соціальними обставинами. Проблему формування креативності розглядали в своїх працях: Д.Богоявленська, Ч.Борисов, Н.Вишнякова, О.Понамарьова, С.Сисоєва, М.Ярошевський та ін., а теоретичну основу креативності – І.Айзенк, Д.Векслер, Дж.Гілфорд, Р.Крачфілд. Окрім цього, дослідниками приділяється увага таким питанням: психолого-педагогічна основа творчості (А.Брушлинський, І.Кон, С.Степанов); особисті кореляти креативності (А.Лук, Р.Рескін); формування творчого потенціалу креативності (М.Каган, Р.Крачфілд, А.Матюшин, Є.Торренс, М.Уоллах); діагностика креативності (Н.Чумакова, Є.Щебланова). Розвиток креативності в різних аспектах досліджували: О.Морозов (формування креативності викладача вищої школи в системі неперервної освіти), М.Мусійчук (педагогічні умови ефективності розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів), Г.Халюшова (розвиток лінгвістичної креативності студентів університету). Проблеми формування творчої особистості розглядалися також і педагогами-класиками: Я.Коменським, А.Дістервегом, Г.Сковородою, В.Сухомлинським. Проблема творчості привертала увагу таких філософів як В.Зінченко, Л.Карсавина, Г.Маркізе, В.Сольв'єв, Ф.Ницше, А.Щадрина. Психологічні аспекти щодо креативності були розвинені в працях Б.Ананьєва, А.Деркача, В.Зазікіна, А.Леонтьєва, Я.Пономарьова та ін.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті – розглянути й проаналізувати поняття "креативність", "креативна особистість" та виявити значущість формування креативності в процесі підготовки сучасного вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Сучасний вчитель – це особистість, що володіє оригінальним проблемно-педагогічним та креативним мисленням, це приймач та творець педагогічного досвіду. Головним принципом педагогічного навчання повинно бути формування особистості вчителя, здатного вільно діяти в різноманітних соціокультурних обставинах, професійно вирішувати питання в умовах постійного реформування системи навчання, модернізувати навчання відповідно до вимог сучасності. На цьому

наголошується у законі України "Про вищу освіту" та в декларації Всесвітньої конференції з вищої освіти ЮНЕСКО "Вища освіта у 21 столітті: бачення та дії", яка розглядає креативність як інноваційний навчальний підхід. Однак втілення у життя цього принципу значно далеко від дійсності. Навчання та виховання, в тому вигляді що ми маємо на сьогоднішній час, бере за основу дидактичні теорії, які були створені ще Я.А.Коменським більш ніж чотири сторіччя тому. Але тенденції сучасності створюють необхідність пошуку нових поглядів до навчання та мислення. Тому стає зрозумілим, що зараз потрібна нова модель особистості вчителя, яка здатна до нового стилю життя, образу мислення та спроможна творити майбутнє у навчанні.

На нашу думку, модель вчителя що буде відповідати усім потребам суспільства – це модель креативної особистості вчителя. Адже, по-перше, сучасне суспільство кожен день активно впроваджує гуманістичне русло навчання, у тому числі і вищого педагогічного, що в свою чергу сприяє активізуванню до особистісно-професійного самовдосконалення кожного студента та як результат допомагає майбутньому вчителю в його професійній діяльності; по-друге, спираючись на сучасні досягнення в психологічній та педагогічній галузі, наближення сучасної освіти до саморозвиваючої системи можливе лише з умов креативної педагогічної діяльності.

В основі визначення "креативна особистість" є поняття "креативність". В процесі роботи з теоретичними джерелами ми переконались у багатозначності поняття "креативність". Це визначення увійшло на початку 70-х років, у результаті експериментальних робіт Д.Б.Богоявленської. Ще на початку 60-х рр. було визначено приблизно 60 понять креативності, але Л.Т.Репуччі зазначив, що їх кількість зростає з кожним днем.

Креативність – (від англ.creative – творчий) це творчі здатності індивіда, що сприяють утворенню принципово нових незвичайних ідей, що відрізняються від традиційних або прийнятих моделей мислення.

Поняття "креативність" в дослідженнях вчених різних країн та епох трактується неоднозначно.

Перший, хто використав цей термін був М.Вертеймер. Він вважав, що креативність – це здатність до перетворення вихідної інформації [2, с.225].

К.Тейлор розглядає креативність, як формування нового продукту чи результат творчого мислення [10, с.188; 190].

Е.Торренс визначає креативність, як процес виникнення особової чутливості до проблем у зв'язку з відсутністю знань, пошуку їх рішень, формування пропозицій та висунення гіпотез [7].

Тому, визначення "креативність" можна кваліфікувати по наступним типам: гештальтистські (креативний процес – процес руйнування дійсного гештальта), інноваційні (орієнтованість на оцінку креативності щодо новизни результату), естетичне (акцентує творче самовираження особистості), психо-аналітичне (креативність у взаємовідносинах між "Воно", "Я" та "Зверх – Я"), проблемне (поняття Гілфорда: "Креативність – це процес дивергентного мислення"). Науковці прийшли до висновку, що процес розуміння того, що таке креативність, сам потребує креативної дії.

В іноземній літературі поняття "креативність" (лат. Creatio – образ, творіння) – це творчість, що має в собі минулі, сучасні та наступні характеристики процесу, внаслідок чого людина створює щось нове, не існуюче до цього. Впродовж недавніх досліджень автори визначили "креативність" як досягнення чогось важливого... Це те, що роблять люди, щоб змінити світ [6, с.68; 130; 216]. Визначення креативності є аналогом визначення "творчі здібності" та дуже пов'язана з творчістю, творчою діяльністю, що породжує щось нове (чи для творця, чи для суспільства у цілому), це "творчий акт", де людина створює саму себе та має вплив на інших.

Креативність на даному етапі набуває чинності, але тут потрібно звернути увагу на наступний важливий момент. Поряд з терміном "креативність" у науковій літературі часто використовується поняття "творчість". Проблема полягає в тому, що деякі автори ототожнюють творчу активність із креативністю та використовують слово "творчість" замість слова "креативність", посилаючись на той факт, що поняття "креативність" бере своє походження від англійського слова "creative" – творчість. Висловлюючи свою думку з того чи іншого приводу вони використовують спочатку одне, а потім інше поняття, не розрізняючи їх суті та смислового значення. Креативність тісно пов'язана з творчим потенціалом людини. Враховуючи потенційний та актуальний аспект творчості можна розглядати потенційну креативність – як творчий потенціал особи, а актуальну креативність – як творчу активність.

Але незважаючи на певну схожість та близькість цих понять, вони не тотожні і доцільно було б використовувати їх не як синонімічні слова, а як самостійні поняття, насамперед щоб підкреслити різницю між діяльністю. Адже творчість є активністю особистості, яка ситуативно не стимулюється, в той час як креативність пов'язана з новаторством. Креативність слід розуміти як причину, а творчість – наслідком, які взаємопов'язані між собою. Сучасність трактує креативність як поведінку, особливе відношення особистості до себе, до людей та їх діяльності, це особливе існування, де особистість здатна змінити устрій життєдіяльності оточуючого суспільства та віддавати усе найкраще, що вона має за ради розвитку та гармонії.

Існує суперечність, згідно якої у деяких вчених виникає питання: чи креативність взагалі сама по собі є самостійним процесом, чи вона являє собою наукову конструкцію як сукупність інших психічних процесів. Підставою для такого судження є одне із тлумачень поняття "креативність" – незвичайний прояв ординарних процесів. Скептичне ставлення до креативності як до самостійного процесу супроводжується й тим фактом, що процес вирішення творчих завдань відображається як взаємодія інших процесів (пам'яті, мислення) і неможливістю створити чогось із нічого. В.Дружинін висловлює думку, що творчого процесу, як специфічної форми психічної активності, не існує і прирівнює творчі здібності загальним.

Але нове завжди викликає критику й негативне відношення. Підтвердженням цього є відомий усім вченим закон гомеостазу – кожна система поривається до відновлення порушеної рівноваги. Відповідно до цього закону кожний розвиток буде мати опір на шляху до свого удосконалення. Першим представником захисту креативності, як самостійного процесу був Л.Терстоун, який звернув увагу на різницю між творчими здібностями та здібностями до навчання [6, с. 165]. Концепція креативності, як універсальної творчої здібності здобула важливості та набула чинності завдяки Дж.Гілфорду [3, с. 85, 90]. В основі його концепції різниця між двома типами смислових операцій: конвергенції та дивергенції, операція дивергенції і є основою креативності. Він запровадив це поняття і вважав, що креативно сформована особистість відзначається високим інтелектуальним рівнем, може раціонально та дуже ефективно вирішувати різноманітні питання; здатна до генерування ідей; часто віддає перевагу діяти згідно з інтуїцією та високо цінує ірраціональність в собі та інших. Це особистість, що ставить на меті пошук та створення оригінального, унікального, кращого, прогресивного, соціально значущого (С.Гончаренко, В.Даль, О.Лук).

На думку А.Сологуба креативна особистість – це цілісна людська індивідуальність, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, які забезпечують їй здатність породжувати якісно нові матеріали, що в більшій чи меншій мірі змінюють на краще життя людини [5, с.10; 25; 36]. Модель становлення, формування креативної особистості майбутнього вчителя визначається, як піраміда, що складається з кількох елементів-щаблів зростання і сприяє актуалізації креативного потенціалу: дослідник-філософ (перебуває у філософському пошуку істини, що формує у нього науковий світогляд вільної особистості); дослідник-теоретик (має виражене науково-теоретичне мислення, зіркість, легкість генерування ідей, спостережливість, фантазію, вміння використовувати сучасні інформаційні технології); дослідник-експериментатор (має виражене науково-практичне мислення, володіє спеціальними навичками та вміннями експерименту); дослідник-винахідник (має виражене практичне мислення, вміння бачити шляхи до рішення з використанням побічної інформації); дослідник-громадянин (має виражене громадське мислення та високу національну свідомість, досліджує проблеми, виявляє творче ставлення до їх вирішення).

З точки зору психології креативність розглядається, як здатність створювати незвичайні ідеї, відхилюватись від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. У психології є два схожі поняття: "креативна особистість" і "творча особистість". Креативна особистість має внутрішні передумови для творчої діяльності: особисті утворення, задатки, що зумовлюють її творчу активність, тобто нестимульовану ззовні діяльність. Творчою називають креативну особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула додаткові мотиви, важливі для творчого потенціалу. Отже, креативність особистості – детермінантна її творчої активності. Згідно з цим креативність – це сукупність особливостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення і креативна особистість характеризується як впевнена в собі, естетично орієнтована і здібна до розвитку особистість, що має самостійність суджень та знаходить привабливе в вирішенні труднощів. Тому, для розрізнення понять "творчість" та "креативність" користуються двома характеристиками: процесуально – результативною (для визначення творчості) та суб'єктивно зумовленою (для визначення креативності). Таким чином, креативність розвивається в процесі того, що вже було накопичено, а потім здійснює перетворення існуючого досвіду.

Сучасний вчитель має готувати мислячу людину спроможну до творчих дій. Вирішити це завдання може лише креативна особистість, що здатна до нестандартної педагогічної діяльності та має наступні властивості: високий рівень інтелекту, досвід роботи з дітьми, знання психологічних особливостей дітей, чуйний характер, почуття гумору, самовдосконалення своєї особистості, широкий світогляд, коло різноманітних інтересів, здатність до самоаналізу, сміливість, свобода, самовпевненість в собі. Ось комбінація ознак, які властиві креативним особистостям, що одночасно підвищують здатність до реалізації творчого потенціалу.

Говорячи про креативну особистість ми маємо на увазі:

- наявність творчого, креативного потенціалу;
- особистісний стиль творчого пошуку;
- наявність мотивів, де провідне місце займає самоствердження;
- вміння використовувати нові прийоми передачі теоретичного матеріалу на практиці;

- уміння використовувати досвід інших вчителів;
- здатність експериментувати, розробляти нові науково-практичні методики, створювати інновації в педагогічній науці;
- володіння відповідальністю та вміння приймати рішення в педагогічних ситуаціях;

А.С.Макаренко вважав, що "вміння виховувати – це мистецтво, таке ж мистецтво як досконале вміння грою на скрипці, роялю чи малювання картин" [1, с. 185, 196]. Креативний вчитель – це скарб педагогічного мистецтва, а вміння креативно виховувати – це шедевр мистецтва, що несе та втілює в життя креативний вчитель. В процесі виховного мистецтва креативний вчитель не лише вчитель, одночасно він виконує функції: психолога (відтворює відповідний творчий, психологічний клімат, що забезпечує творчу мотивацію); організатора (створює умови для творчого, креативного самовираження); філософа (наставляє на виявлення філософської основи життя, пошуку істин, закономірностей, використовуючи креативні погляди); консультанта (надає допомогу у вирішенні проблем за допомогою креативного мислення).

Висновки... Узагальнюючи викладене, визначимо, що актуальність проблеми розвитку креативної особистості майбутнього викладача підвищується під впливом досягнень сучасної науки, процесів модернізації та реформування, що відбуваються в освіті України. Сучасні зміни потребують переосмислення поняття та сутності креативності, подальших додаткових досліджень креативного потенціалу, виявлення її специфіки, пошуку ефективних умов формування цього складного особистісного утворення.

Література

1. Аносов І.П. Педагогічна антропологія / Іван Павлович Аносов. – К.: Твім інтер, 2005. – 386 с.
1. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / Макс Вертгеймер. – М.: Прогрес, 1987. – 336 с.
2. Дружинин В.Н., Хазратова Н.В. Экспериментальное наследие формирующего влияния микросреды на креативность / В.Н.Дружинин, Н.В.Хазратова // Психологический журнал. – 1994. – № 4. – С.83-93.
3. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: монографія / Світлана Олександрівна Сисоєва. -Х.-К.: Каравела, 1998. – 150 с.
4. Сологуб А.І. Дидактика профільної креативної освіти / Анатолій Іванович Сологуб. – Кривий Ріг: Іріда, 2004. – 65с.
5. 6. Тертель А.Л. Т35 Психология. Курс лекций: учеб.пособие / Александра Львовна Тертель.–М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 248 с.
6. Туник Е.Е. Диагностика креативности. Тест Е.Торенса. Методическое руководство / Елена Евгеньевна Туник. – М.: Иматон, 1998. – 356 с.
7. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. – Т.2 / Константин Дмитриевич Ушинский. – М.: Просвещение, 1985. – 528 с.
8. Хуторской А.В. Методологические подходы к проектированию 12-летней школы / А.В. Хуторской // На пути к 12-летней школе: Сборник научных трудов. – М.: ИОСО РАО, 2000. – С.22-37.
9. Taylor C. Calibrating multiple creative talents in students / C. Taylor // Journal for the Education of the Gifted.- 1985.- Vol.8-p 187-198.

Анотація

У статті розглядається проблема розвитку креативності сучасного вчителя як важливої характеристики його професіоналізму в умовах реформування системи вищого педагогічного навчання. Надана загальна характеристика різноманітних напрямків до даної проблеми в науковій психолого-педагогічній літературі, проаналізовані поняття "креативність", "креативна особистість" та виявлена значущість процесу формування креативності.

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития креативности современного учителя, как важной характеристики профессионализма в условиях реформирования системы высшего педагогического образования. Предоставлена общая характеристика различных подходов к данной проблеме в научной психолого-педагогической литературе, проанализированы понятия "креативность", "креативная личность" и выявлена значимость процесса формирования креативности.

Summary

In this article the problem of the development of the modern teacher's creativity as an important reference of professional skill in conditions of reforming of the system of higher education is considered. The common characteristic of various approaches to the problem in psychological-pedagogical literature is given; the concepts "creativity" and "creative personality" are analyzed and the importance of the process of formation of creativity is revealed.

Подано до редакції 12.12.2009 р.